

# SISÄLLYS

|                                                                 |    |
|-----------------------------------------------------------------|----|
| Esipuhe.....                                                    | 11 |
| Johdanto.....                                                   | 17 |
| <br>                                                            |    |
| 1. Opetusryhmien toiminta kaipaa tukea.....                     | 21 |
| Opetusryhmien erityispiirteitä.....                             | 23 |
| Ryhmän toimintaan voidaan vaikuttaa kaikilla kouluasteilla..... | 24 |
| Ryhmän kaksoistavoite.....                                      | 26 |
| <br>                                                            |    |
| 2. Mitä ryhmissä oikein tapahtuu?.....                          | 29 |
| Turvallinen vai turvaton ryhmä?.....                            | 30 |
| Ryhmän kehitysvaiheet.....                                      | 35 |
| Ryhmän roolit ja normit.....                                    | 40 |
| <br>                                                            |    |
| 3. Ryhmä toimivaksi ryhmäyttämällä.....                         | 43 |
| Ryhmäyttämisen hyödyt opetusryhmän jäsenille.....               | 45 |
| Ryhmäyttämisen hyödyt opettajalle.....                          | 48 |
| Eväitä ryhmäyttämisen aloittamiseen.....                        | 50 |

|                                                                    |     |
|--------------------------------------------------------------------|-----|
| 4. Harjoituksia ryhmän toiminnan tukemiseen.....                   | 55  |
| Harjoitukset valitaan ryhmän tarpeen mukaan.....                   | 57  |
| <i>Ryhmiiin jakamisen keinoja.....</i>                             | 60  |
| <i>Virittäytymisharjoituksia.....</i>                              | 66  |
| <i>Aloittavan ryhmän harjoituksia.....</i>                         | 69  |
| <i>Nimiharjoituksia.....</i>                                       | 69  |
| <i>Tutustumisharjoituksia.....</i>                                 | 75  |
| <i>Jatkavan ryhmän harjoituksia.....</i>                           | 81  |
| <i>Aamun aloitusharjoituksia.....</i>                              | 81  |
| <i>Tuntemista ylläpitäviä harjoituksia.....</i>                    | 84  |
| <i>Kohtaamisharjoituksia.....</i>                                  | 94  |
| <i>Yhteistyöharjoituksia.....</i>                                  | 103 |
| <i>Vahvuusharjoituksia.....</i>                                    | 107 |
| <i>Luovia harjoituksia.....</i>                                    | 112 |
| <i>Ryhmäyttäviä opiskelumenetelmiä.....</i>                        | 123 |
| <i>Osallistavia menetelmiä ryhmän toiminnan kehittämiseen.....</i> | 130 |
| <i>Lopettavan ryhmän harjoituksia.....</i>                         | 142 |
| <i>Purkukeskustelut auttavat jakamaan kokemuksia.....</i>          | 147 |
| <i>Huoltajatkin voidaan ryhmyttää.....</i>                         | 149 |
| Valmiita tuntiehdotuksia.....                                      | 151 |
| 5. Aina ei suju suunnitelmien mukaan – mikä neuvoksi?.....         | 157 |
| Ratkaisuehdotuksia haastaviin tilanteisiin.....                    | 159 |
| CASE 1. Meni lekeriksi.....                                        | 160 |
| CASE 2. Hiljaiset ryhmät.....                                      | 161 |
| CASE 3. Osallistujan jäätyminen tai nolistuminen.....              | 162 |
| CASE 4. Kieltäytyminen osallistumasta.....                         | 163 |
| CASE 5. Asenteellinen kieltäytyminen.....                          | 164 |

|                                                    |     |
|----------------------------------------------------|-----|
| CASE 6. Negatiivinen tai lyttävä kommentointi..... | 166 |
| CASE 7. ”Miks me tehdään tällstä?”.....            | 167 |
| CASE 8. Ryhmässä on jäsen, joka ei puhu.....       | 168 |
| CASE 9. Ryhmätyöhaasteet.....                      | 169 |
| CASE 10. Ei ole tarpeeksi aikaa.....               | 170 |
| <br>6. Jokainen koulun toimija voi vaikuttaa.....  | 173 |
| Kannusta muut mukaan.....                          | 174 |
| Yhdessä kohti uutta toimintakulttuuria.....        | 176 |
| <br>7. Useimmin kysytyt kysymykset.....            | 179 |
| <br>8. Onnistumisen avaimet.....                   | 185 |
| <br><br>Kirjallisuus.....                          | 191 |
| <br>Liitteet.....                                  | 199 |
| <br>Tietoja kirjailijasta.....                     | 233 |

# JOHDANTO

Peruskoulussa, lukiossa ja ammatillisessa oppilaitoksessa ei ole lainkaan itsestään selvää, että jokainen oppilas ja opiskelija kokisi kuuluvansa ryhmään, tuntisi olonsa turvallisesti tai voisi olla ryhmässä oma itsensä. Eri kouluasteilla esiintyy keskittymisvaikeuksia, yksinäisyyttä, ulkopuolelle jäämistä, loukkaavaa kohtelua, syrjimistä, kouluakäymättömyyttä ja kiusaamista. Uusimpien PISA-tutkimusten mukaan myös oppimistulokset ovat heikkenemässä. Näitä ongelmia voidaan ehkäistä ja vähentää tukemalla ryhmän toimintaa.

Tämä kirja tarjoaa opettajille ja kaikille koulun toimijoille tietoa ryhmän toiminnasta sekä keinoja ryhmän toiminnan ja hyvinvoinnin parantamiseksi. Ryhmän tukeminen on oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaista yhteisöllistä opiskeluhoitotyötä. Ryhmyttäessään opettaja on mukana vahvistamassa koko kouluyhteisön vuorovaikutusta, yhteenkuuluvuutta, turvallisuutta ja hyvinvointia, mikä tukee myös oppimista. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2016) mainitaan useasti osallisuus, turvallisuus, kuulluksi ja nähdyksi tuleminen, suhteiden luominen toisiin, yhdessä tekeminen, ryhmätoiminta, toisten kohtaaminen ja vuorovaikutus. Lukion opetussuunnitelman perusteiden (Opetushallitus 2019) tavoitteissa korostuvat hyvinvointiosaaminen, vuorovaikutusosaaminen sekä yhteisöllinen ja osallistava toimintakulttuuri. Myös ammatillisen oppilaitoksen opetussuunnitelman arvoperustassa (Opetushallitus 2021) korostuvat osallisuus, aktiivinen toimijuus ja yhteisöllisyys. Ryhmyttäminen on siten opetussuunnitelman mukaista toimintaa kaikilla kouluasteilla.

Ryhmäyttäminen lienee tutuinta luokanopettajille, mutta sitä olisi tarpeen lisätä enemmän myös aineenopetukseen. Yläkoulussa ryhmäyttämistä ovat perinteisesti hoitaneet yksittäisten opettajien lisäksi tukioppilaat ja nuorisotyöntekijät sekä toisen asteen oppilaitoksissa opiskelijakuntaan liittyvät toimijat ja tutorit muutamien opettajien johdolla. Tätä hienoa ja tärkeää työtä tehdään koko sydämellä, ja se jatkokoon. Huomasin kuitenkin omissa kokeiluissani, että opettajan eli ryhmän johtajan ohjaamana ryhmäyttämisellä oli aivan omanlaisensa vaikutus opetusryhmien toimintaan: oma suhteeni opetusryhmien jäseniin parani, työrauha oppitunneillani parani ja ryhmät kykenivät parempaan yhteistyöhön kuin aiemmin. Tämä liittyy siihen, että kukaan muu ei voi hoitaa ryhmäyttämistä ja minun suhdettani opetusryhmiini minun puolestani. Tein havaintoni yläkoulun opettajana, mutta samat ryhmäilmiöt ja ryhmän toiminnan tukemisen hyödyt pätevät myös alakouluihin, ammattioppilaitoksiin ja lukioihin – ja myös työyhteisöihin.

Opettajat joutuvat usein näkemään paljon vaivaa yrittäessään saada kirjoista ja koulutuksista oppimiaan menetelmiä sopimaan koululuokkaan ja opettajan käyttöön. Tämä teos tarjoaa valmiita ja konkreettisia menetelmiä, jotka sopivat sellaisenaan luokahuoneeseen ja opettajan arkeen. Kirjan materiaali toimii opettajan ja ryhmän tukena läpi vuoden, eikä toiminnan aloittaminen vaadi suuria valmisteluja. Materiaalia voidaan käyttää oppituntien lisäksi myös tutustumispäivinä tai luokanvalvojan tai ryhmänohjaajan tuokioissa. Ennalta ehkäisevien vuorovaikutusharjoitusten lisäksi kirja antaa toimintamalleja tietoiseen ryhmän hyvinvoinnin kehittämiseen yhdessä ryhmän kanssa. Näitä tarvitaan varsinkin silloin, jos ryhmässä koetaan paljon turvattomuutta, ilmapiiri on hyvin tulehtunut tai muusta syystä toisten kohtaaminen tuntuu ryhmän jäsenistä liian vaikealta.

Kirja antaa myös vinkkejä siihen, miten sekä opettajan että opetusryhmän jäsenen on helpompaa lähteä mukaan yhteistoiminnallisiin harjoituksiin. Puhun kirjassa tunteista ja tarpeista, jotka vaikuttavat ryhmän toiminnan taustalla, sillä niistähän kaikessa inhimillisessä toiminnassa on pohjimmiltaan kyse. Kun tulemme tietoisemmiksi omista tunteistamme ja tarpeistamme, ymmärrämme myös toisia paremmin ja löydämme helpommin myönteiset tavat vaikuttaa. Tämän kirjan avulla opettaja ymmärtää paremmin opetusryhmiensä toimintaa ja saa työkaluja ryhmän toiminnan ohjaamiseen myönteiseen suuntaan heti alusta alkaen.

Kirjan alussa pureudun ryhmän toimintaan eli ryhmädynamiikkaan vaikuttaviin tekijöihin. Ensimmäisessä ja toisessa luvussa kuvaan, miksi opetusryhmät kaipaavat tukea, mistä turvallisen ja turvattoman ryhmän tunnistaa ja millaiset tekijät

vaikuttavat ryhmän toimintaan. Esittelen myös ryhmän kehitysvaiheet ja ryhmässä esiintyviä rooleja. Kolmannessa luvussa avaan tarkemmin ryhmäyttämisen hyötyjä ja sitä, miten ryhmäyttämisestä voi tehdä itselleen ja opetusryhmälleen helpompaa.

Neljäs luku tarjoaa konkreettisia harjoituksia ryhmäyttämiseen sekä ryhmän toiminnan kehittämiseen. Olen jaotellut harjoitukset niin, että löydät helposti itsellesi, omille opetusryhmillesi ja kuhunkin tilanteeseen sopivimmat harjoitukset. Muodos-  
tumisvaiheessa olevalle ryhmälle sopivat parhaiten aloittavan ryhmän harjoitukset, toisensa tuntevalle ryhmälle jatkavan ryhmän harjoitukset ja päätökseensä tulevalle ryhmälle lopettavan ryhmän harjoitukset. Koska olen yläkoulun opettaja, monet tarjoamistani käytännön esimerkeistä ovat yläkoulusta, mutta suurinta osaa harjoituksista voi käyttää myös toisella asteella ja alakoulussa joko sellaisenaan tai hieman soveltaen. Olen käyttänyt monia tämän kirjan harjoituksista myös aikuisryhmiä ohjatessani. Neljännen luvun lopulla kerrotaan purkumenetelmistä, jotka tarjoavat ryhmän jäsenille mahdollisuuden ilmaista, miltä harjoitukset tuntuivat. Luvun lopulla muistutan, että huoltajatkin voidaan ryhmäyttää, jolloin heidän on helpompi osallistua opetusryhmän hyvinvoinnin tukemiseen. Tarjoan myös valmiita tuntiehdotuksia käyttöösi.

Viidennessä luvussa jaan ratkaisuehdotuksia niihin tilanteisiin, kun kaikki ei suju niin kuin olit suunnitellut. Kuudennessa luvussa kerron, millä tavoin jokainen koulun toimija voi vaikuttaa ryhmäyttämisen edistämiseen. Seitsemäs luku vastaa yleisimmin kysyttyihin kysymyksiin, ja kahdeksanteen lukuun tiivistin onnistujan avaimet, joiden avulla ryhmäyttäminen sujuu helpoiten. Kirjassa viimeisenä ovat joihinkin harjoituksiin tarvittavat liitteet.

## RYHMÄN ETSIMINEN KÄTTELEMÄLLÄ

**Kesto:** 5 min

**Tarvikkeet:** paperilaput

Opettaja on päättänyt ryhmät etukäteen, ja osallistujien tehtävä on etsiä oman ryhmänsä jäsenet. Opettaja antaa tai kuiskaa kullekin osallistujalle tämän pienryhmän numeron. Osallistujat eivät kerro numeroa kenellekään, vaan samaa numeroa lähdetään etsimään kättelemällä: ravistetaan vastaantulevan kättä oman numeron määräämän lukeman mukaan. Jos toisella on eri numero, jatketaan matkaa ja kätellään seuraavaa.

Kun ensimmäinen sama numero löytyy, lyöttäydytään yhteen, jatketaan kättelyä yhdessä ja etsitään loput oman ryhmän jäsenet. Jatketaan niin kauan, kunnes kaikki ovat löytäneet oman ryhmänsä. Jos joku unohtaa numeronsa kesken kaiken, sen voi pyytää opettajalta uudelleen.

**Lauran vinkki:** Jos kättely on ryhmälle liikaa, voidaan käyttää vaikkapa nyökkäystä. Sovittu liike tehdään eri ihmisen kohdalla niin monta kertaa kuin oma numero vaatii.

## LEIKATUT KUVAT

**Kesto:** 5 min

**Tarvikkeet:** Leikatut kuvat-liite (liite 3)

Opettaja on leikannut kuvat sen kokoisiksi paloiksi kuin haluaa ryhmissä olevan jäseniä. Esimerkiksi jos ryhmässä on 24 jäsentä ja halutaan 6 pienryhmää, joista jokaisessa on 4 jäsentä, valitaan 6 kuvaa ja leikataan jokainen 4:ään osaan. Jokainen valitsee kuvapuoli alaspäin olevista paloista yhden ja etsii toiset saman kuvan palasen saaneet.

## JAKO VÄRIEN AVULLA

**Kesto:** 5 min

**Tarvikkeet:** erivärisiä paperilappuja

Jokainen nostaa opettajan kädestä yhden värilapun. Ryhmät jaetaan joko niin, että samanvärisen lapun nostaneet ovat ryhmä, tai niin, että jokaisessa ryhmässä on oltava yksi kutakin väriä.

---

## TERVEISIÄ

---

**Kesto:** 5–15 min

**Tarvikkeet:** puhe-esine, esimerkiksi hernepussi, pallo, pehmolelu tai paperitollo

Tässä harjoituksessa lähetellään terveisiä. Ollaan piirissä. Ensimmäinen heittää puhe-esineen satunnaisesti jollekin piirissä olevalle, joka sanoo, keneltä sai terveisiä eli keneltä sai pallon ja kenelle lähettää terveisiä eli kenelle seuraavaksi heittää pallon. ”Sain terveisiä opelta ja lähetän terveisiä Sannille” (heittää puhe-esineen Sannille). Esine pitää heittää aina sellaiselle, jolla se ei ole vielä käynyt. Lopuksi kun pallo on käynyt jokaisella, se heitetään takaisin opettajalle.

---

## NIMIBINGO

---

**Kesto:** 5–15 min

**Tarvikkeet:** kullekin osallistujalle paperiarkki ja kynä

Jokaiselle ryhmän jäsenelle jaetaan tyhjä paperi. Paperiin piirretään ruudukko, jossa on yhtä paljon ruutuja kuin on osallistujia, esimerkiksi 25 henkilön ryhmälle 5 x 5. Jokainen kerää paperiin muiden osallistujien nimet, yksi nimi per ruutu. Kun nimi kirjoitetaan, se lausutaan samalla ääneen, jolloin nimi jää mieleen.

Kun ruudukot ovat täynnä, alkaa bingo. Opettajalla on lista kaikkien osallistujien nimistä. Hän huutaa yhden nimen kerrallaan, ja jokainen rengastaa nimen omasta ruudukostaan. Samalla voidaan huomioida myönteisesti kyseistä osallistujaa. Se, joka ensimmäisenä saa rivin täyteen, huutaa bingo ja on voittaja. Rivi voi olla pysty- tai vaakasuunnassa tai vinottain. Jos nimien määrä ei mene tasan ruudukkoon, voidaan ruudukkoon sijoittaa valmiiksi väritettyjä ruutuja.

---

## NIMIRUNO

---

**Kesto:** 15–20 min

**Tarvikkeet:** kullekin osallistujalle paperiarkki ja kynä

Istutaan piirissä, ja jokaiselle on jaettu tyhjä paperi. Ryhmän jäsenet, opettaja mukaan lukien, kirjoittavat oman nimensä paperin vasempaan laitaan ylhäältä alas. Sitten kirjoitetaan jokaisella kirjaimella alkava itseä kuvaileva sana tai lause. Kirjoittaa voi esimerkiksi oman luonteenpiirteen, harrastuksen, perheenjäsenen, lemmikkieläimen tai